

شورای سیاستگذاری حوزه‌های علمیه خواهران
مرکز مدیریت حوزه علمیه خواهران
معاونت پژوهش
استان یزد شهر میبد
مدرسه علمیه تخصصی حضرت زهرا سلام الله علیها

عنوان

تحلیل و نقد آراء محمد شحرور در آیات الاحکام خانواده

استاد راهنما
سرکار خانم دکتر فاطمه قنبری

استاد مشاور
حجت الاسلام والمسلمین دکتر جواد پورروستایی

نگارنده
فاطمه مروتی

سال تدوین

۱۴۰۳

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تحمیدیه

الهی، به حق خودت حضورم ده و از جمال آفتاب آفرینت
نورم ده!

الهی، راز دل را نهفتن دشوار است و گفتن دشوارتر.
الهی، «يَا مَنْ يَغْفُو عَنِ الْكَثِيرِ وَ يَغْطِي الْكَثِيرَ بِالْقَلِيلِ»، از
زحمت کثرتم وارهان و رحمت وحدتم ده!

الهی، چگونه خاموش باشم که دل در جوش و خروش است و
چگونه سخن‌گویم که خرد مدهوش و بی‌هوش است.

الهی، ما همه بیچاره‌ایم و تنها تو چاره‌ای و ما همه
هیچ‌کاره‌ایم و تنها تو کاره‌ای.

الهی، از پای تا فرقم، در نور تو غرقم، «یا نور
السموات و الارض، أنعمت فزد!»

الهی، شأن این کلمه کوچک که به این علو و عظمت است،
پس «یا علی یا عظیم» شأن متکلم این‌همه کلمات شگفت لا
تتناهی چون خواهد بود؟

الهی، وای بر من اگر دانشم رهزنم شود و کتابم حجابم!
«بخشی از الهی‌نامه علامه حسن زاده آملی (ره)»

تقدیم

این تحقیق را تقدیم می‌کنم به ذوات مقدس چهارده معصوم،
روح بلند و ملکوتی امام شهدا،
شهید حاج قاسم سلیمانی و یاران شهیدش.

تقدیر و تشکر

به مصداق «مَنْ لَمْ يَشْكُرِ الْمَنْعَمَ مِنَ الْمَخْلُوقِينَ لَمْ يَشْكُرِ اللَّهَ»، (محمد بن علی، ابن بابویه، شیخ صدوق، عیون أخبار الرضا - علیه السلام، ج ۲، ص ۲۴). از استاد ارجمند و گرانقدر سرکار خانم دکتر فاطمه قنبری که با دانش و بینش والای خود، روشنی‌بخش راه علم و دانش ما بودند و با راهنمایی‌های ارزشمندشان، گام‌های ما را در مسیر رشد و تعالی استوارتر ساختند، صمیمانه سپاسگزارم. همچنین از استاد مشاور محترم جناب آقای حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر جواد پورروستایی که در این

راه از مشاوره‌های دلسوزانه دریغ نورزیدند. در آخر نیز از مسئولان محترم پژوهش و از تمام کسانی که این‌جانب را در تهیه و تنظیم این پژوهش یاری رسانیدند، سپاسگزارم.

چکیده

خانواده از نهادهای اصیل و تأثیرگذار در جامعه است که دارای احکام و قوانین قرآنی مخصوصی است و برای رسیدن به سعادت و کمال نیازمند فهم درست آیات الاحکام خانواده است. بعضی از قرآن‌پژوهان معاصر برداشت‌های متفاوتی از آیات الاحکام خانواده ارائه داده‌اند که از جمله آنان محمد شحرور است. در این تحقیق با فیش‌برداری کتابخانه‌ای مستندات قرآنی و کتب تفسیری فریقین و به روش تحلیلی، بعد از ذکر مباحث مقدماتی، موضوعات قرآن-شناختی شحرور، اصطلاحات، محورهای فکری و مبانی فقهی وی تبیین می‌شود. سپس آیات الاحکام خانواده شحرور ذیل احکام مالی خانواده (وصیت، ارث، حق‌العمل زن، مهریه)، احکام و شروط ازدواج، طلاق (ازدواج مسیار، شروط عده و مسألة قوامیت) و در پایان احکام مربوط به پوشش (مسألة حجاب، زینت) و روابط زن و مرد (روابط نامشروع، مسألة رقص) تبیین و سپس با توجه به نظر مفسران فریقین و فقها نقد و بررسی می‌شود. نتایج حاصله نشان می‌دهد که دلیل تفاوت نگاه وی با فقها و مفسران نگاه عصری وی به آیات، اعتقاد به تغییر در فقه سنتی، محورهای فکری

۱۰۷. غروی نائینی، محمد حسین بن عبدالرحیم، **فوائد الاصول**، تهران: حیدریه، ۱۳۷۳ ش.
۱۰۸. فاضل مقداد، مقداد بن عبدالله، **کنز العرفان فی فقه القرآن**، مصحح، محمدباقر، شریفزاده، محمدباقر، بهبودی، چاپ اول، تهران: مرتضوی، ۱۳۷۳ ش.
۱۰۹. فاضل، جواد بن سعید، **مسالك الافهام الى آیات الاحکام**، بی‌جا: انتشارات مرتضوی، ۱۳۶۵ ه. ق.
۱۱۰. فائز دریان، عبداللطیف، **فقه الموارث**، بیروت: دارالنهضة العربیه - قرآن کریم - قانون مجازات اسلامی - قانون مدنی، ۱۴۲۷ ق.
۱۱۱. فاکر میبدی، محمد، **باز پژوهی آیات فقهی قرآن**، قم: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، چاپ دوم، ۱۳۹۵ ش.
۱۱۲. _____، **فقه القرآن آیات الاحکام تطبیقی**، قم: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی (ص)، چاپ هفتم، ۱۳۹۸ ش.
۱۱۳. فتح‌الله، دکتر احمد، **معجم الفاظ الفقه الجعفری**، بیروت: دار العلم، ۱۴۱۵ ه. ق.
۱۱۴. فراهیدی، خلیل بن أحمد، **کتاب العین**، قم: نشر هجرت، ۱۴۰۹ ق.
۱۱۵. فضل‌الله، محمد حسین، **تفسیر من وحی القرآن**، بیروت: چاپ بیستم، دارالملاک للطباعه والنشر والتوزیع، ۱۴۳۹ ق.
۱۱۶. فکری، مسعود و همکاران، **روشن‌فکران جهان عرب**، تهران: چاپ اول، مترجمان، ۱۳۹۷ ش.
۱۱۷. فیروزآبادی، محمد بن یعقوب، **قاموس المحيط**، بیروت: داراحیاء التراث العربی، ۱۴۱۲ ق.
۱۱۸. فیومی، أحمد بن محمد، **المصباح المنیر فی غریب الشرح الكبير**، بیروت: المكتبة العلمیه، ۷۷۰ ق.
۱۱۹. قرائتی، محسن، **تفسیر نور**، تهران: چاپ دوازدهم، مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن، ۱۳۸۳ ش.
۱۲۰. قربانی لاهیجی، زین‌العابدین، **تفسیر جامع آیات الاحکام**، چاپ دوازدهم، تهران: نشر سایه، ۱۳۸۴ ش.
۱۲۱. قرشی بنابی، علی‌اکبر، **قاموس قرآن**، چاپ ششم، تهران: دار الکتب الاسلامیه، ۱۴۱۲ ق.

۱۲۲. _____، _____، تفسیر احسن الحديث، تهران: چاپ دوازدهم، بنیاد بعثت، ۱۳۷۷ ش.
۱۲۳. قرطبی، محمد بن احمد، جامع الأحكام القرآن، تهران: ناصر خسرو، تهران: ۱۳۶۴ ش.
۱۲۴. قرضاوی، یوسف و سلیمی، عبدالعزیز، قرآن منشور زندگی، تهران: احسان، ۱۳۸۲ ش.
۱۲۵. قلنجی محمد رواس، قنیزی حامد صادق، معجم لغة الفقهاء، چاپ دوم، بیروت: دار النفائس للطباعة و النشر و التوزيع، ۱۹۸۸ م.
۱۲۶. قمی، علی بن ابراهیم بن هاشم، تفسیر القمی، سید طیب موسوی جزایری، چاپ چهارم، قم: دارالکتاب ۱۳۶۷ ش.
۱۲۷. کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، مصحح: غفاری علی اکبر و آخوندی، محمد، تهران: دارالکتب الإسلامية، ۱۴۰۷ ق.
۱۲۸. لطفی، اسد الله، آیات الاحکام خانواده، چاپ اول، تهران: خرسندی، ۱۳۹۰ ش.
۱۲۹. مجلسی، محمدباقر، مرآة العقول في شرح أخبار آل الرسول، دار الکتب الإسلامية، چاپ دوم، تهران: ۱۴۰۴ ه ق.
۱۳۰. _____، _____، بحار الأنوار، مصحح: جمعی از محققان، بیروت: دار احیاء التراث العربی، ۱۴۰۳ ق.
۱۳۱. محقق داماد، سید مصطفی، وصیت تحلیل فقهی و حقوقی، تهران: مرکز نشر علوم اسلامی، ۱۴۲۰ ق.
۱۳۲. _____، _____، بررسی فقهی حقوق خانواده، تهران: مرکز نشر علوم اسلامی، ۱۳۸۴ ش.
۱۳۳. محمدی ری شهری، محمد، تحکیم خانواده از نگاه قرآن و حدیث، مترجم حمیدرضا شیخی، قم: دار الحدیث، ۱۳۸۹ ش.
۱۳۴. مراغی، احمد بن مصطفی، تفسیر المراغی، بیروت: دار احیاء التراث العربی، بی تا.
۱۳۵. مرعشی، جعفر و دیگران، تفکر سیستمی در مدیریت جامعه و سازمان، تهران: سازمان مدیریت صنعتی، ۱۳۹۱ ش.

۱۳۶. مسعودی، سید اسدالله، **شرح کتاب ارث**، چاپ اول، قم: انتشارات در راه حق، ۱۳۷۸ ش.
۱۳۷. مشکینی، علی، **مصطلحات الفقه و اصطلاحات الاصول**، چاپ اول، بیروت: منشورات الرضا، ۱۴۳۱ ق.
۱۳۸. مصطفوی، حسن، **التحقیق فی کلمات القرآن الکریم**، تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۶۸ ش.
۱۳۹. مطهری، مرتضی، **نظام حقوق زن در اسلام**، قم: چاپ ۵۷، انتشارات صدرا، ۱۳۹۰ ش.
۱۴۰. _____، _____، **مجموعه آثار**، قم: صدرا، ۱۳۹۰ ش.
۱۴۱. _____، _____، **فطرت**، چاپ بیست و دو، قم: انتشارات صدرا، ۱۳۸۹.
۱۴۲. _____، _____، **مسألة حجاب**، چاپ صد و سیم، قم: صدرا، ۱۴۰۰ ش.
۱۴۳. مظلومی، رجبعلی، **علوم قرآن**، تهران، انتشارات مرتضوی، ۱۴۰۳ ه ق.
۱۴۴. معین، محمد، **فرهنگ معین**، چاپ چهارم، تهران: انتشارات امیرکبیر، ۱۳۶۰ ش.
۱۴۵. مغنیه، محمدجواد، **الفقه علی المذاهب الخمسه**، بیروت: دار التیار الجدید، ۱۴۲۱ ه ق.
۱۴۶. _____، _____، **التفسیر الکاشف**، بی‌جا: چاپ هفتم، دار الأنوار للطباعة و النشر، بی‌تا.
۱۴۷. مقدس اردبیلی، احمد، **نهاية المرام في شرح مختصر شرائع الاسلام**، قم: چاپ اول، جامعه مدرسین حوزه علمیه قم. دفتر انتشارات اسلامی، ۱۴۱۳ ه ق.
۱۴۸. مقدسی (ابن قدامه)، ابو محمد عبدالله بن احمد بن محمد، **المغنی**، بیروت: عالم الکتب، [بی‌تا].
۱۴۹. مکارم شیرازی، ناصر و همکاران، **تفسیر نمونه**، تهران: چاپ سی و دوم، دار الکتب الاسلامیه، ۱۳۷۴ ه ش.
۱۵۰. _____، _____، **انوار الاصول**، قم: نسل جوان، ۱۴۱۶ ق.
۱۵۱. موسوی خمینی، سید روح‌الله، **مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی قم، تحریر الوسیله**، تهران: چاپ سوم، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۴۳۴ ه ق.

۱۵۲. _____ ، _____ و سایر مراجع ،
توضیح المسائل مراجع ، اصولی ، احسان بنی‌هاشمی خمینی ،
محمدحسن ، قم : جامعه مدرسین حوزه علمیه قم . دفتر
انتشارات اسلامی ، ۱۳۸۱ ش.
۱۵۳. _____ ، _____ ،
الوسيله ، چاپ اول ، قم : مؤسسه مطبوعات دار العلم
تاریخ ، ۱۴۰۹ ق.
۱۵۴. موسوی خویی ، ابوالقاسم ، البیان فی تفسیر
القرآن ، قم : مؤسسه احیاء آثار الامام الخوئی ، ۱۴۳۰ ق.
۱۵۵. مؤسسه دایره المعارف فقه اسلامی ، فرهنگ فقه ، سید
محمد هاشمی شاهرودی ، قم ، ۱۳۹۲ ش.
۱۵۶. نجفی جواهری ، محمدحسن ، جواهر الکلام فی شرح
شرائع الإسلام ، محقق محمود قوچانی ، چاپ هفتم ، تهران :
دارالکتب الاسلامیه ، ۱۳۶۲ ش.
۱۵۷. نراقی ، مولی احمد بن محمد مهدی ، مستند الشیعه
فی أحكام الشریعة ، چاپ اول ، قم : مؤسسه آل البيت -
علیهم السلام - ، ۱۴۱۵ ه ق.
۱۵۸. نوری ، حسین بن محمدتقی ، مستدرک الوسائل و
مستنبط المسائل ، مصحح : مؤسسه آل البيت علیهم السلام ،
قم : مؤسسه آل البيت - علیهم السلام - ، ۱۴۰۸ ق.
۱۵۹. نوری همدانی ، حسین ، جایگاه بانوان در اسلام ، چا
پ اول ، بی‌جا : مؤسسه تحقیقاتی مهدی موعود (عج) ، ۱۳۸۲
ش.
۱۶۰. نووی ، یحیی بن شرف ، المجموع شرح المذهب ، محقق
محمود مطرجی ، بیروت - لبنان : دار الفکر ، ۱۴۱۷ ق.
۱۶۱. همدانی ، آقا رضا بن محمد هادی ، مصباح الفقیه ،
چاپ اول ، قم : مؤسسه الجعفریه لإحياء التراث و مؤسسه
النشر الإسلامی ، ۱۴۱۶ ه ق.
۱۶۲. هندی ، سید احمدخان ، ترجمه تفسیر القرآن و
هوالهدی و الفرقان ، مترجم سید محمدتقی فخر گیلانی ،
تهران : ناشر محمدحسن علمی ، ۱۳۳۸ ش.

(ب) مقالات

۱. احمدزاده، سید مصطفی؛ «شبهاتی در موضوع قرآن و زن و نقدی بر دیدگاه‌های محمد شحرور»؛ فصلنامه علمی-پژوهشی، پژوهش‌های قرآنی، شماره ۲۸، ۱۳۸۰ ش.
 ۲. زرگوش، ماجده، «آرایش و زینت زن از نظر قرآن و سنت»، دو فصلنامه تخصصی مطالعات دین‌پژوهی، شماره ششم، ۱۳۹۸ ش.
 ۳. شاکر، محمدکاظم، «ترمونولوژی مبانی و روش‌های تفسیر قرآن»، دو فصلنامه مقالات و بررسی‌ها، دفتر ۷۲، ۱۳۸۱ ش.
 ۴. صادقی، محمد، «اهل تسنن و ازدواج مسیار»، مجله مطالعات راهبردی زنان، شماره ۴۰، ۱۳۸۷ ش.
 ۵. عبدوش عباس و بوسیه فتیحه، «السفسطة المعاصرة في كتاب السنة الرسولية و السنة النبوية لمحمد شحرور»، الخطاب، شماره ۲۵، ۲۰۱۷ م.
 ۶. عقیلی، فاطمه؛ «النسوية المعاصرة نقد آراء محمد شحرور حول حجاب المرأة»؛ المصباح، شماره ۳۸، ۱۴۴۰ ق.
 ۷. علائی رحمانی، فاطمه؛ معتمد لنگرودی فرشته؛ «بررسی روش‌های نقد احادیث نبوی از دیدگاه محمد شحرور»؛ دو فصلنامه علمی - پژوهشی، پژوهش‌نامه قرآن و حدیث، شماره ۲۷.
 ۸. علی جانی محسن، احمد قدسی، «فلسفه عده طلاق از منظر مفسران فریقین»، فصلنامه علمی - پژوهشی مطالعات تفسیری، ش ۲۷، ۱۳۹۵ ش.
- ج) منابع اینترنتی
۹. سایت ویکی شیعه، <https://fa.wikishia.net>، ۲۰ خرداد، ۱۴۰۳.
 ۱۰. کتابخانه الکترونیکی نور، <https://noorlib.ir/book>.
 ۱۱. کتابخانه مدرسه فقاها، <https://lib.eshia.ir>.

د) منابع دیجیتال

۱۲. بنیاد بین‌المللی علوم وحیانی اسراء، نرم افزار مرقوم، نسخه ۲.
۱۳. مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی نور، جامع الاحادیث نور، نسخه ۳.
۱۴. مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی نور، جامع التفاسیر نور، نسخه ۴.